

UDC: 343.244.2(042)(575.1)

# JINOYAT QONUNCHILIGIDA SHARTLI HUKM QILISH MASALALARI: XORIJ TAJRIBASI

**Haydarov Shuhratjon Djumayevich,**

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoyat huquqi, kriminologiya

va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası dotsenti,

yuridik fanlar bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD)

ORCID: 0000-0002-8188-7410

email: Xaydarovshuxrat@mail.ru

**Annotatsiya.** Maqolada O'zbekiston Respublikasi JKning 72-moddasida belgilab qo'yilgan shartli hukm qilish aybdorni jazodan ozod etishning alohida shakli hisoblanishi va uning nazariy asoslari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, chet davlatlardagi shartli hukm qilishning ba'zi bir turlari tahlil qilingan va muallif o'z fikr-mulohazalarini amaliyotdan misollar keltirgan holda ilmiy asoslab, tegishli nazariy xulosalar bergan.

**Kalit so'zlar:** jinoyat, shartli hukm, jazo, qonun, axloqan tuzatish, jinoiy javobgarlik, ozodlikni cheklash, ozodlikdan mahrum qilish, sinov muddati, mahkum, sud, qilmish, huquqbuzar.

## ВОПРОСЫ ПРОБАЦИИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

**Хайдаров Шухратжон Джумаевич,**

доктор философии по юридическим наукам (PhD),

доцент кафедры «Уголовное право,

криминология и борьба с коррупцией»

Ташкентского государственного юридического университета

**Аннотация.** В статье исследуются теоретические основы условного осуждения, которое определено в статье 72 Уголовного кодекса Республики Узбекистан как особая форма освобождения виновных от наказания. В данной статье анализируются некоторые виды условного осуждения в зарубежных странах, и автор делает соответствующие теоретические выводы, основанные на научной основе своих взглядов, приводя примеры из практики.

**Ключевые слова:** преступление, probation, наказание, закон, исправление, уголовная ответственность, ограничение свободы, лишение свободы, условное осуждение, осужденный, суд, деяние, преступник.



## PROBATION ISSUES IN CRIMINAL LAW: FOREIGN EXPERIENCE

**Khaidarov Shukhratjon Djumaevich,**

Associate Professor of the Department of “Criminal law, criminology  
and fight against corruption”,  
Tashkent State University of Law, PhD

**Abstract.** *The article examines the theoretical foundations of conditional sentencing, which is defined in Article 72 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, as a special form of releasing the guilty from punishment. Some types of conditional sentencing of foreign countries are analyzed in this article, and the author gives relevant theoretical conclusions based on the scientific basis of his opinions, giving examples from practice.*

**Keywords:** *crime, probation, punishment, law, correction, criminal responsibility, restriction of liberty, deprivation of liberty, convict, court, act, offender.*

O'zbekiston Respublikasi JKning 72-moddasida belgilab qo'yilgan shartli hukm qilish aybdorni jazodan ozod qilishning alohida shakli hisoblanib, o'zida insonparvarlik, jazoni individuallashtirish va uning muqarrarlari tamoyillarini ifoda etgan.

O'zbekiston Respublikasi davlatchiligi rivojlanish jarayonining inson huquqlari va erkinliklariga e'tibor kuchaygani bilan tavsiflanuvchi hozirgi bosqichida jazodan ozod qilish va jazoni o'tashdan ozod qilish institutlari alohida ahamiyat kasb etadi. Hozirgi vaqtda ularning qonun yo'li bilan tartibga solinishi O'zbekiston Respublikasining jinoyat va jinoyat-ijroiya siyosatida yuz bergan, shaxslarga jazo choralari asossiz qo'llanishining oldini olishga qaratilgan o'zgarishlarni o'zida aks ettiradi.

XX asr boshida Belgiya, Fransiya, Shveysariya va boshqa bir qancha mamlakatlar qonunchiligida jazoni bekor qilish imkoniyati nazarda tutiladi. Bu holda qisqa muddatga ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazoga hukm qilingan shaxs qonunda belgilangan muddat mobaynida yangi jinoiy qilmishlar sodir etmaslik sharti bilan jazoni o'tamaydi. Yangi jinoyat sodir etgan taqdirda, mahkum ilgari tayinlangan jazoni ham, yangi jazoni ham o'tashiga to'g'ri keladi.

Shartli hukm qilish instituti jinoyatchilikka qarshi kurashish vositasi hisoblanib, faqat unda majburlash va ishontirish usullarining oqilona uyg'unligi ta'minlanganda kutilgan samara beradi. Jinoyat huquqida jinoyatchini axloqan tuzatish jarayonini rag'batlantirish uchun zarur bo'lgan mazkur normaning mavjudligi jinoiy javobgarlik va shartli tayinlangan jazoni individuallashtirish hamda differentsiatsiya qilish maqsadlari bilan bog'liq. Jinoyat sodir etgan shaxsga shartli hukm qilish shunday ta'sir ko'rsatishni nazarda tutadiki, u ijtimoiy foydali natijaga erishishga majburlanmasdan, balki rag'batlantirishi kerak.

Shartli hukm qilishga oid normalarni takomillashtirish XIX asr oxiridan boshlab keng tarqaldi. Xorij mamlakatlarining shartli hukm qilishning ba'zi bir turlarini

tartibga solishga bag'ishlangan jinoyat to'g'risidagi qonun hujjatlarida ham mazkur institut jazo turlari qatoriga kiritilgan. Jumladan, AQShda ayrim shtatlarda nazorat – probatsiya bilan birga amalga oshiriladigan shartli hukm qilish asosiy jazo turlari qatoriga kiritilgan [1]. Shartli hukm qilish jazoga o'xshash bo'lsa-da, o'z yuridik mohiyatiga ko'ra jazodan ozod qilishning bir turi hisoblanadi [2]. Aksariyat mamlakatlarda shartli hukm qilish instituti jazo turlari qatoriga kiritilmagan (1925-yilgi Italiya JK, 1947-yilgi Yaponiya JK, 1871-yilgi GFR JK, 1995-yilgi Ispaniya JK, 1992-yilgi Fransiya JK).

Rossiya Federatsiyasi JK 73-moddasiga muvofiq, agar sud axloq tuzatish ishlari, xizmat bo'yicha cheklash, ozodlikni cheklash, intizomiy harbiy qismda saqlash yoki sakkiz yilgacha ozodlikdan mahrum qilishni tayinlagach, mahkumning xulqini jazoni amalda o'tamasdan ham tuzatish mumkin, degan xulosaga kelsa, u tayinlangan jazoni shartli deb hisoblash to'g'risida qaror chiqaradi.

Bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki yengilroq jazo tayinlangan holda, sinov muddati olti oydan kam va uch yildan ortiq bo'lishi, bir yildan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum qilish tayinlangan holda esa olti oydan kam va besh yildan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Agar sinov muddati tugagunga qadar shartli hukm qilingan shaxs o'z xulq-atvori bilan o'zining axloqan tuzalganini isbot qilgan bo'lsa, sud shartli hukm qilinganning xulqi ustidan nazorat olib boruvchi organ taqdimiga ko'ra, shartli hukmni bekor qilish va mahkumdan sudlanganlikni olib tashlash to'g'risida qaror chiqarishi mumkin. Bunda shartli hukm belgilangan sinov muddatining kamida yarmi o'tganidan keyin bekor qilinishi mumkin.

Ozarbayjon JK 71-moddasida shartli hukmni bekor qilish va sinov muddatini uzaytirish tartibi belgilangan [3]. Xususan, agar sinov muddatining kamida yarmi o'tgandan so'ng shartli hukm qilingan shaxs o'z xulqi bilan o'zining axloqan tuzalganini isbotlagan bo'lsa, sud mahkumning xulqi ustidan nazoratni amalga oshiruvchi davlat organining taqdimnomasiga ko'ra, shartli hukmni bekor qilish va mahkumdan sudlanganlikni olib tashlash to'g'risida qaror qabul qilishi mumkin.

Agar shartli hukm qilingan shaxs sud tomonidan o'ziga yuklatilgan majburiyatlarni bajarishdan bo'yin tovlagan yoki jamoat tartibini buzgan va buning uchun u ma'muriy jazoga tortilgan bo'lsa, sud davlat organining taqdimnomasiga ko'ra, sinov muddatini bir yilgacha uzaytirishi mumkin.

Shartli hukm qilingan shaxs sinov muddati mobaynida sud tomonidan o'ziga yuklatilgan majburiyatlarni surunkali ravishda yoki ashaddiy bajarmagan holda, sud davlat organining taqdimnomasiga ko'ra, shartli hukmni bekor qilish va sud hukmi bilan tayinlangan jazoni ijro etish to'g'risida qaror chiqarishi mumkin.

Shartli hukm qilingan shaxs sinov muddati mobaynida ehtiyotsizlik qilib yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyatni qasddan sodir etgan holda, shartli hukmni bekor qilish yoki saqlab qolish to'g'risidagi masala sud tomonidan hal qilinadi.

Shartli hukm qilingan shaxs sinov muddati mobaynida qasddan o'rtacha og'ir, og'ir yoki o'ta og'ir jinoyatni sodir etgan holda, sud shartli hukmni bekor qiladi va unga jazo



tayinlaydi.

Gruziya JK 64-moddasida shartli hukm qilishning sinov muddati belgilangan [4]. Bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki yengilroq jazo tayinlangan holda, sinov muddati bir yildan kam va uch yildan ortiq bo'lishi, besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish tayinlangan holda esa bir yildan kam va olti yildan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Bundan tashqari, Gruziya JK 67-moddasida shartli hukmni bekor qilish va sinov muddatini uzaytirish tartibi nazarda tutilgan. Agar shartli hukm qilingan shaxs sinov muddatining kamida yarmi o'tgandan so'ng o'z xulqi bilan axloqan tuzalganini isbot qilsa, sud shartli hukm qilinganni nazorat qilish va unga yordam ko'rsatishni amalga oshiruvchi organ taqdimiga ko'ra, shartli hukmni bekor qilishi va mahkumdan sudlanganlikni olib tashlashi mumkin. Agar shartli hukm qilingan shaxs o'ziga yuklangan majburiyatlarni bajarishdan bo'yin tovlagan yoki jamoat tartibini buzgan va buning uchun unga ma'muriy jazo qo'llanilgan bo'lsa, sud yuqorida ko'rsatilgan organ taqdimiga ko'ra, sinov muddatini bir yilgacha uzaytirishi mumkin.

Moldova JK 90-moddasiga muvofiq, agar qasddan sodir etilgan jinoyatlar uchun 5 yilgacha va ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan jinoyatlar uchun 7 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlash vaqtida yoki intizomiy harbiy qismga yuborish tariqasidagi jazo tayinlash vaqtida sud instansiyasi ishning holatlari va aybdorning shaxsini hisobga olgan holda, aybdor tayinlangan jazoni o'tashi maqsadga muvofiq emas, degan to'xtamga kelgan bo'lsa, u shartli hukm qilish to'g'risida qaror chiqarishi mumkin, bunda qarorda shartli hukm qilish motivlari va sinov muddati ko'rsatilishi shart.

Agar shartli hukm qilingan shaxs sinov muddatining kamida yarmi mobaynida namunali xulqi bilan ajralib turgan bo'lsa, sud instansiyasi shartli hukm qilinganning xulqi ustidan nazorat olib boruvchi organning taklifiga binoan, shartli hukmni bekor qilish va sudlanganlikni tugallash to'g'risida ajrim chiqarishi mumkin.

Germaniya JK 59-paragrafiga muvofiq [5], agar kimgadir bir yuz sakson kunlik stavkagacha jarima tarzida jazo belgilangan bo'lsa, sud uni hukm qilish vaqtida ogohlantirish bilan kifoyalanishi va jazo tayinlashda uning qo'llanishi mumkinligini aytib qo'yishi mumkin, agar:

qilmish sodir etgan shaxs kelajakda jazo ijro etilmay turib ham jazoga loyiq qilmishlarni boshqa sodir etmasligini kutish mumkin bo'lsa;

qilmish va uni sodir etgan shaxsga berilgan umumiy baho uni jazodan ozod qilish mumkinligidan dalolat beruvchi alohida holatlarni namoyon etsa;

huquqiy tartibotni saqlash uni jazoga hukm qilishni talab etmasa.

JK 59a-paragrafida mustahkamlangan qoidaga ko'ra, sud sinov muddatini belgilaydi. Ushbu muddat uch yildan oshishi va bir yildan kam bo'lishi mumkin emas. Sud ogohlantirish olgan shaxsga muayyan harakatlarni bajarishni hukm etishi mumkin.

Latviya JK 55-moddasiga muvofiq [6], agar sud ozodlikdan mahrum qilish, majburiy ishlar, qamoq yoki jarima jazolarini tayinlash vaqtida sodir etilgan jinoyatning xususiyati va yetkazilgan zarar, aybdorning shaxsi va ishdagi boshqa holatlarni hisobga olib, aybdor jazoni o'tamasdan turib ham keyinchalik qilmish sodir etmaydi, degan qat'iy fikrga kelsa, shartli hukm qo'llashi mumkin. Bunday holda sud, basharti,

belgilangan sinov muddati davomida mahkum yangi jinoyat sodir etmasa, jamoat tartibini buzmasa va sud tomonidan yuklangan majburiyatlarni bajarsa, hukmni ijro etmaslik to'g'risida qaror chiqaradi.

Shartli hukm qilinganda, sud olti oydan uch yilgacha sinov muddati belgilaydi. Bunda qo'shimcha jazolar tayinlanishi, shuningdek, muayyan majburiyatlar yuklanishi mumkin.

Sud sinov muddati davomida mahkumga yuklangan majburiyatlarni to'liq yoki qisman bekor qilishi mumkin. Agar shartli hukm qilingan shaxs sud yuklagan majburiyatlarni uzrli sabablarsiz bajarmasa yoki ma'muriy huquqbuzarliklar sodir etsa, sud mahkumning xulqi ustidan nazorat olib borish yuklangan muassasasining arizasiga ko'ra, mahkum tayinlangan jazoni o'tashi yoki sinov muddatini bir yilga uzaytirish to'g'risida qaror qabul qilishi mumkin.

Avstriya JK 43-paragrafida jazodan shartli ozod qilish belgilangan [7]. Agar huquqbuzar ikki yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki jarima jazolariga hukm qilingan bo'lsa, basharti, mahkum yangi jinoyatlar sodir etishdan o'zini tiyishi uchun jazoni ijro etish tahdidi yoki boshqa choralar kifoya qiladi, degan xulosaga kelish mumkin bo'lsa, sud uni bir yildan uch yilgacha sinov muddatini tayinlagan holda jazodan ozod qilishi mumkin. Bunda qilmish turi, huquqbuzar shaxsi, uning aybi darajasi, oldingi hayoti va qilmishidan keyingi xulq-atvorini hisobga olish talab etiladi. JK 44-paragrafida bir nechta jazolar qo'shilganda, shartli ozod qilish mustahkamlangan. Agar ozodlikdan mahrum qilish va jarima bir vaqtning o'zida tayinlangan bo'lsa, shaxs, basharti, buning uchun asoslar mavjud bo'lsa, ikkala jazodan ham shartli ozod qilinishi mumkin.

Polsha JK 66-moddasiga muvofiq [8], sud, agar ayb va qilmishning ijtimoiy zararliligi uncha katta bo'lmasa, jinoyatni sodir etish holatlari shak-shubha tug'dirmasa, ilgari qasddan jinoyat sodir etganlik uchun jazoga tortilmagan aybdorning shaxsi, uning yashash sharoiti xususiyatlari, shuningdek, oldingi turmush tarzi jinoiy ta'qib to'xtatilganiga qaramay, u huquqiy tartibga rioya etadi, xususan, jinoyat sodir etmaydi, deb taxmin qilish imkonini bersa, jinoiy ta'qibni shartli ravishda tugatishi mumkin. Shartli tugatish uch yildan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum qilish nazarda tutilgan jinoyatni sodir etishda aybdorga qo'llanilmaydi. JK 67-moddasiga binoan, shartli tugatish bir yildan ikki yilgacha sinov muddatini belgilash yo'li bilan amalga oshiriladi. Bunda sud sinov muddati davrida aybdorni kurator yoki ishonchli shaxs, mahkumlarni tarbiyalash yoki ularga yordam ko'rsatish bilan shug'ullanadigan jamoat tashkiloti, birlashma yoki muassasa nazorati ostiga berishi mumkin.

Agar aybdor sinov muddati davrida qasddan jinoyat sodir etgan bo'lsa, sud jinoiy ta'qibni tiklaydi. Agar aybdor sinov muddati davrida huquqiy tartibni qo'pol ravishda buzgan, nazorat ostida bo'lish, o'ziga yuklangan majburiyatlarni bajarish yoki tayinlangan jinoyat-huquqiy chorani o'tashdan bo'yin tovlayotgan yoki jabrlanuvchi bilan erishilgan kelishuvni bajarmayotgan bo'lsa, sud jinoiy ta'qibni tiklashi mumkin. Shartli tugatilgan ta'qib sinov muddati tugaganidan keyin oradan olti oy o'tgach tiklanishi mumkin emas.





Hozirda shartli hukm qilish institutini tartibga soluvchi jinoyat-huquqiy normalarni o'rganish, tahlil qilish va takomillashtirish alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur institutdan to'g'ri foydalanish uncha xavfli bo'lmagan shaxslarni axloqan tuzatish ishida katta yutuqlarga erishish imkonini beradi.

Turli mamlakatlar qonunchiligida tadqiq etilayotgan institutga nisbatan har xil yondashuvlar mavjudligiga qaramay, quyidagilar o'zgarishsiz qolmoqda:

- shartli hukm qilish institutini qo'llash uchun aybdorning shaxsini tavsiflaydigan, u jinoiy faoliyatni to'xtatgani, real jazoni qo'llamay turib ham u axloqan tuzalish yo'liga kirishga ahd qilganidan darak berishi mumkin bo'lgan ma'lumotlar birinchi darajali ahamiyat kasb etadi;

- sinov muddati tayinlanishi va uning davomida mahkum jinoyat yoki boshqa ijtimoiy zararli qilmishlar sodir etishi mumkin emasligi;

- sinov muddati davrida sud yuklagan majburiyatlarni bajarish;

- mahkumning xulqini nazorat qiluvchi organlar tizimi.

Chet el mamlakatlari jinoyat qonunchiligini o'rganish ayrim mamlakatlarda sinov muddatini tayinlash tartibida farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Masalan, Rossiya Federatsiyasida bir yilgacha ozodlikdan mahrum qilish yoki yanada yengil jazo tayinlangan holda, sinov muddati olti oydan kam va uch yildan ortiq bo'lishi, bir yildan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum qilish tayinlangan holda esa olti oydan kam va besh yildan ortiq bo'lishi mumkin emas.

Shundan kelib chiqib, jinoyat qonunchiligimizda sinov muddatini tayinlash tartibini yanada aniqlashtirish, xususan, belgilangan sinov muddatini differensiatsiyalash chorasini ko'rish lozim.

Shu maqsadda mazkur bobda tahlil qilingan xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda, O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasiga quyidagi o'zgartish va qo'shimchalarni kiritish taklif etiladi.

O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasining ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin: "Sinov muddati olti oydan besh yilgacha muddatga belgilanadi. Uch yilgacha bo'lgan muddatga ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo va undan yengil turdagi jazolar tayinlangan taqdirda, sinov muddatining davomiyligi olti oydan uch yilgacha, uch yildan ortiq bo'lgan muddatga ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlangan taqdirda, sinov muddatining davomiyligi uch yildan besh yilgacha muddatga tayinlanishi mumkin. Sinov muddati hukm chiqarilgan kundan boshlab hisoblanadi. Basharti, shartli hukm qilish to'g'risidagi qaror yuqori sud tomonidan chiqarilgan taqdirda ham sinov muddatini hisoblash shu kundan boshlanadi".

Shartli hukm qilishga tegishli normalarning nazorat va amaliy masalalarini o'rganib, bu institut tayinlangan jazoni aybdor o'tamasdan turib ham uning xulqini nazorat orqali tuzatishda g'oyat muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, jinoyat sodir etgan shaxslarni shartli hukm qilish muhim ahamiyatga ega bo'layotganini e'tirof etish bilan birga, bu institut jinoyat qonunini liberallashtirish talablariga to'la muvofiq keladi.

Agarda sud tomonidan tayinlangan jazo haqiqatdan ijro etilsa:

– birinchidan, davlat tashkilotlari tomonidan katta moddiy xarajatlar sarf qilish, jazoni ijro etish va jazoni o'tayotgan shaxsni nazorat qilish, ularning hayot tarzini ta'minlash uchun juda katta kuch va mablag' sarflanishi talab qilinadi;

– ikkinchidan, mahkumning o'zi esa jazoni o'tash davrida axloqi tubanlashgan, xulqi juda ham buzilgan shaxslar bilan bevosita muloqotda bo'lishiga to'g'ri kelishi;

– uchinchidan, bu, o'z navbatida, jazoni o'tayotgan shaxs xulqining yanada yomonlashuviga o'z ta'sirini ko'rsatishi mumkinligi;

– to'rtinchidan, shartli hukm qilinganda, davlat yuqorida bayon qilingan moddiy xarajatlar va nazorat qiluvchi kishilar uchun qilinadigan xarajatlardan xalos bo'lishi;

– beshinchidan, jinoyat sodir qilganligi uchun shartli hukm qilingan kishilarni tarbiyalashda jamoatchilik kuchlaridan keng doirada foydalanish mumkinligi;

– oltinchidan, shartli hukm qilinganlar oddiy hayot tarzidan ajratilmaganligi tufayli bunday shaxslar o'zlarining oilaviy majburiyatlari hamda ish faoliyatlari va davlat oldidagi moliyaviy majburiyatlarini to'la davom ettiradilar.

O'tgan yillar davomida shartli hukm qilish instituti bilan bog'liq qator samarali islohotlar amalga oshirilgan bo'lishiga qaramasdan, bugungi kunda ijtimoiy munosabatlarning keskin rivojlanishi, jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlar ushbu sohani qayta ko'rib chiqish, uni isloh etish ehtiyoji yuzaga kelganini ko'rsatmoqda.

Shartli hukm qilishning nazariy va amaliy masalalari yuzasidan amaldagi qonun hujjatlari, ijtimoiy va huquqiy mazmundagi nazariy xulosalar, shuningdek, bu boradagi sud amaliyotini tahlil qilish natijasida quyidagi taklif va mulohazalarni bildirish mumkin:

1. Tadqiqotda amalga oshirilgan tahlillar natijasida quyidagi tushunchalar yuzasidan ta'rif ishlab chiqildi:

Shartli hukm qilish – bu tayinlangan ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash, axloq tuzatish ishlari yoki majburiy jamoat ishlari jazosini o'tamasdan turib ham aybdor shaxsning xulqini tuzatish mumkin bo'lgan, aybdor shaxsning sud tomonidan belgilangan sinov muddati davomida va belgilangan shartlar asosida o'zining qat'iy tuzalish yo'liga o'tganligini isbotlashini talab etuvchi jazoni ijro etmaslik to'g'risidagi sud qarori (hukmi) shaklidagi jazodan ozod qilish institutlaridan biridir.

Sinov muddati – bu qonun bilan belgilangan shunday bir davrki, bu vaqt mobaynida aybdorning axloqan tuzalishi va shartli hukm qilishni qo'llashning asoslilikini tekshirish shartli hukm qilinganga muayyan majburiyatlar yuklash va ularning bajarilishini nazorat qilish yo'li bilan amalga oshiriladi.

2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi 72-moddasi birinchi qismiga quyidagi mazmundagi o'zgartish kiritish maqsadga muvofiq:

“Agar sud ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash yoki axloq tuzatish ishlari jazolarini tayinlash vaqtida” degan so'zlar “Agar sud ozodlikdan mahrum qilish, intizomiy qismga jo'natish, xizmat bo'yicha cheklash, axloq tuzatish ishlari yoki majburiy jamoat ishlari jazolarini tayinlash vaqtida” degan so'zlar bilan almashtirilsin.

3. JK 72-moddasining birinchi qismiga quyidagi keltirilgan ikkita taklifdan bittasini o'zgartish sifatida kiritish maqsadga muvofiq:

1) “sodir etilgan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, aybdorning shaxsi va ishdagi boshqa holatlarni e'tiborga olib”, degan so'zlar “sodir etilgan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, qilmishning sababi, yetkazilgan zararining xususiyati va miqdori, aybdorning shaxsi hamda jazoni yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlarni hisobga olib”, so'zlari bilan almashtirilsin yoki;

2) “sodir etilgan jinoyatning xususiyati va ijtimoiy xavflilik darajasi, aybdorning shaxsi va ishdagi boshqa holatlarni e'tiborga olib” degan so'zlar “ushbu Kodeksning 54-moddasi ikkinchi qismida belgilangan holatlarni hisobga olib” so'zlari bilan almashtirilsin.

4. Amaldagi qonunchilik shartli hukm qilishni O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasining birinchi qismida sanab chiqilgan asosiy jazolarning 4 ta turiga nisbatan qo'llash imkonini beradi, ammo mazkur jazolarga hukm qilingan shaxslarning ijtimoiy xavflilik darajasi bir xil emas. Binobarin, ularga belgilanishi mumkin bo'lgan sinov muddatlari ham bir xil bo'lishi mumkin emas. Masalan, og'ir jinoyatlar sodir etganlik uchun sinov muddatining yuqori chegarasi – uch yilni belgilash o'rinli bo'lsa, olti oyga axloq tuzatish ishlari shartli ravishda tayinlangan holda, bir yildan ortiq muddatga sinov muddatini belgilash maqsadga muvofiq emas.

Bundan tashqari, shuni inobatga olish lozimki, davomli sinov muddatini tayinlash ijobiy ta'sir ko'rsatishi va aybdorni shartli hukm qilishning huquqiy oqibatlaridan ozod bo'lish maqsadida o'zining axloqan tuzalganini isbotlashga rag'batlantiruvchi omil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Qonunni qo'llash amaliyotida yuzaga kelayotgan ushbu muammo qonunchilik sohasidagi milliy tajriba hamda tahlil qilingan xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda, JK 72-moddasining 2-qismiga quyidagi o'zgartish va qo'shimchalar kiritish taklif etiladi:

“Sinov muddati olti oydan besh yilgacha muddatga belgilanadi.

Uch yilgacha bo'lgan muddatga ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo va undan yengil turdagi jazolar tayinlangan taqdirda, sinov muddatining davomiyligi olti oydan uch yilgacha, uch yildan ortiq bo'lgan muddatga ozodlikdan mahrum qilish tariqasidagi jazo tayinlangan taqdirda, sinov muddatining davomiyligi uch yildan besh yilgacha muddatga tayinlanishi mumkin. Sinov muddati hukm chiqarilgan kundan boshlab hisoblanadi. Basharti, shartli hukm qilish to'g'risidagi qaror yuqori sud tomonidan chiqarilgan taqdirda ham sinov muddatini hisoblash shu kundan boshlanadi”.

5. O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasining uchinchi qismiga quyidagi mazmundagi qo'shimcha kiritilsin:

“Vaqti-vaqti bilan kelib, bu organlarda ro'yxatdan o'tib turish” so'zlaridan keyin “muayyan joyda yashash” so'zlari kiritilsin.

6. O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasiga quyidagi qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish maqsadga muvofiq:

1) quyidagi mazmundagi oltinchi qism bilan to'ldirilsin:

“Shartli hukm qilingan shaxs ustidan nazorat olib boruvchi iltimosiga binoan, sud hukmda belgilangan sinov muddatini qisqartirishi mumkin. Sinov muddatini



qisqartirish to'g'risidagi iltimosnoma tayinlangan sinov muddatining kamida yarmi o'tgandan so'ng kiritilishi mumkin";

2) oltinchi-sakkizinchi qismlar yettinchi-to'qqizinchi qismlar deb hisoblansin.

7. O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasi tahririga quyidagi mazmundagi o'zgartish kiritish maqsadga muvofiq:

"Shartli jazo belgilash" degan so'zlar "shartli hukm qilish" degan so'zlar bilan almashtirilsin.

Chunki shartli hukm qilingan shaxsga nisbatan jazo shartli ravishda tayinlanmay jazo haqiqatdan ham tayinlanadi. Ammo jazo shartli ravishda ijro etilmaydi. Sud tomonidan shartli hukm qilingan shaxsga nisbatan yuklatilgan majburiyatlarni u to'la bajarsa, sud uni jazoni o'tashdan ozod qiladi. To'g'ri, shartli hukm qilish atamasi ham JK 72-moddasida nazarda tutilgan norma nomini to'la ifodalay olmasa-da, qonunda ushbu institut paydo bo'lganidan beri "shartli hukm qilish" atamasi ishlatilmoqda.

8. O'zbekiston Respublikasi JK 72-moddasi yettinchi qismiga quyidagi mazmundagi o'zgartish kiritish maqsadga muvofiq:

"O'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslar" degan so'zlar "jinoyat sodir etish paytida o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslar" so'zlari bilan almashtirilsin.

9. Jinoyat kodeksida voyaga yetmaganlarga nisbatan sinov muddatini 3 yilgacha emas, balki qisqartirib, bir yoki bir yarim yilgacha bo'lgan muddat belgilab qo'yish maqsadga muvofiq.

10. Sudlar shaxsga nisbatan shartli hukm qilishni amalda ancha keng qo'llamoqda. Lekin, shuni aytish joizki, ko'p hollarda sudlar hukmda shartli hukm qilish to'g'risida qaror qilish va sinov muddatini belgilash bilan cheklanmoqda. Bunday qoida 1959-yili qabul qilingan JKdagi 43-moddada belgilangan qoidalar talabiga ko'ra shunday edi. 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan JK 72-moddasi 3-qismi talablariga binoan, sud shartli hukm qilingan shaxsga nisbatan sinov muddatini belgilab, uning xulqini nazorat qilish mumkin bo'lgan majburiyatlarni ham uning zimmasiga yuklaydi. Ammo ayrim sudlarda shartli hukm qilingan 20 ta jinoyat ishlarini o'rganib chiqqanimizda, sud ularning deyarli barchasida shartli hukm qilish va sinov muddatini belgilash bilan cheklanib qolgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudining 2006-yil 3-fevraldagi 1-sonli «Sudlar tomonidan jinoyat uchun jazo tayinlash amaliyoti to'g'risida»gi Plenum qarorining shartli hukmni qo'llash bo'yicha bergan tushuntirishida ham biron-bir tushuntirish berilmagan. Bizning fikrimizcha, ushbu Plenum qarorida shartli hukm qilish yuzasidan tushuntirishlar berilsa, sudlar tomonidan bu borada yo'l qo'yilayotgan kamchiliklarning oldi olingan bo'lar edi.

11. JK umumiy qismining oltinchi bo'limida voyaga yetmaganlar javobgarligining xususiyatlari yozilgan bo'lsa-da, ushbu bo'limda voyaga yetmaganlarga nisbatan tayinlanadigan jazolar va ularning turlari, voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tayinlash, javobgarlik yoki jazodan ozod qilish va ularning turlari kodeksda alohida ajratib ko'rsatilgan. Ammo voyaga yetmaganlarga nisbatan shartli hukmni qo'llash asoslari va tartibi alohida ajratib berilmasdan JKning 72-moddasida voyaga yetmaganlarga nisbatan shartli hukmni qo'llash asoslari va tartibi birga berilgan.



Bizning fikrimizcha, voyaga yetmaganlarni shartli hukm qilish ham alohida ajratilib, JKning oltinchi, voyaga yetmaganlar javobgarligi bo'limida berilsa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Chunki 72-moddaning 4-qismida belgilanishicha, shartli hukm qilinganlarning xulqi ustidan faqat ichki ishlar organlari nazorat olib borishi nazarda tutilgan. Shartli hukm qilingan voyaga yetmagan shaxs voyaga yetmaganlar ishlari bilan shug'ullanuvchi komissiyalar nazoratidan tamoman chiqib ketadi. Shularga asoslangan holda, voyaga yetmaganlarni shartli hukm qilishni JKning oltinchi bo'limida nazarda tutish maqsadga muvofiq.

Shartli hukm qilish to'g'risidagi qonun normalariga ana shu qo'shimcha va o'zgartirishlarni kiritish bu institutning yanada rivojlanishi hamda sudlar tomonidan ushbu institutning amalda qo'llanishida xatolarga yo'l qo'yilishining oldi olingan bo'lar edi.

## REFERENCES

1. Krylova N.Ye., Serebrennikova A.V. Ugolovnoye pravo sovremennykh zarubezhnykh stran (Angliya, SSHA, Frantsiya, Germaniya) [Criminal law of modern foreign countries (England, USA, France, Germany)]. Moscow, Zertsalo, 1997, p. 139.
2. Duyunov V.K. Problemy ugolovnogo nakazaniya v teorii, zakonodatel'stve i sudebnoy praktike [Problems of criminal punishment in theory, legislation and judicial practice]. Kursk, 2000, p. 114.
3. Ugolovnyy kodeks Azerbaydzhanskiy Respubliki [Criminal Code of the Republic of Azerbaijan]. St. Petersburg, Legal Center Press, 2001, p. 210.
4. Ugolovnyy kodeks Gruzii [Criminal Code of Georgia]. St. Petersburg, Legal Center Press, 2002, pp. 227–228.
5. Ugolovnyy kodeks Latviyskoy Respubliki [Criminal Code of the Republic of Latvia]. St. Petersburg, Legal Center Press, 2001, p. 205.
6. Ugolovnyy kodeks Avstrii [Austrian Criminal Code]. Moscow, Zertsalo-M, 2001, p. 59.
7. Ugolovnyy kodeks Respubliki Pol'sha [Criminal Code of the Republic of Poland]. St. Petersburg, Legal Center Press, 2001, p. 194.

# KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2-3 / 2022

**MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI**

**BOSH MUHARRIR:**

Q. Abdurasulova

Toshkent davlat yuridik universiteti "Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish" kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

**BOSH MUHARRIR:**

Y. Kolenko

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i

**BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI**

N. Salayev

Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori.

**Mas'ul muharrir:** K. Hakimov

**Muharrirlar:** Y. Yarmolik, Sh. Yusupova, F. Muhammadiyeva

**Musahhih:** M. Patillayeva

**Texnik muharrirlar:** U. Sapayev, D. Rajapov

**Tahririyat manzili:**

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

**Tel.:** (0371) 233-66-36, 233-41-09.

**Faks:** (0371) 233-37-48.

**Web-sayt:** [www.tsul.uz](http://www.tsul.uz)

**E-mail:** [lawjournal@tsul.uz](mailto:lawjournal@tsul.uz)

**Obuna indeksi:** 1386.

Jurnal 2022-yil 27-sentabrda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4.

Shartli b.t. 11,39. Adadi: 100. Buyurtma: № 161.

TDYU tipografiyasida chop etildi.

ISSN 2181-2179

© Toshkent davlat yuridik universiteti